

**LA RECERCA FORMATIVA: UNA EINA PER A LA INNOVACIÓ DOCENT I EL
DESENVOLUPAMENT COMPETENCIAL**

(Document de treball)

INDEX

1- QUÈ ÉS LA INVESTIGACIÓ/RECERCA FORMATIVA?	3
2- ACCEPCIONS DE LA RECERCA FORMATIVA	5
2.1. LA INVESTIGACIÓ FORMATIVA: UN MITJÀ DE FORMACIÓ EN I PER A LA INVESTIGACIÓ.....	5
2.2- LA INVESTIGACIÓ FORMATIVA: UNA EINA PER A LA TRANSFORMACIÓ EN L'ACCIÓ O LA PRÀCTICA.....	10
3- BONES PRÀCTIQUES DE RECERCA FORMATIVA.....	12
4- BIBLIOGRAFIA.....	14

LA RECERCA FORMATIVA: UNA EINA PER A LA INNOVACIÓ DOCENT I EL DESENVOLUPAMENT COMPETENCIAL

1- QUÈ ÉS LA INVESTIGACIÓ/RECERCA FORMATIVA?

La **investigació formativa** no és **investigació “científica”** (entesa aquesta com la recerca d'alt nivell acadèmic per a la producció d'un coneixement admès com a vàlid, legítim científicament). Igual que no tota la **formació investigadora** (el formar o formar-se per a la investigació) és **investigació formativa**.

En l'educació superior la **investigació formativa** s'entén com una modalitat de recerca que s'orienta a la formació acadèmica i professional dins un marc curricular formalment definit. Per tant, la recerca formativa és sobretot una qüestió didàctica, una **estratègia pedagògica** (d'ensenyament-aprenentatge):

- a) pel **desenvolupament del currículum (per ensenyar i aprendre en un camp de coneixement específic) i també**
- b) **per a formar-se per a la investigació.**

Des de la teoria epistemològica del constructivisme, la recerca formativa fa referència al procés “**d'aprendre fent investigació**” o “**ensenyar utilitzant el mètode d'investigació**”, un espai de formació que mitjançant el desenvolupament del conjunt d'activitats relacionades amb la investigació es dota a l'estudiantat de les habilitats necessàries per a la producció acadèmica i el desenvolupament professional. (Cortés- Nieto, J. P. *et al.*, 2008)

**LA INVESTIGACIÓ FORMATIVA POSA DE RELLEU LA FUNCIÓ
PEDAGÒGICA DE LA RECERCA.**

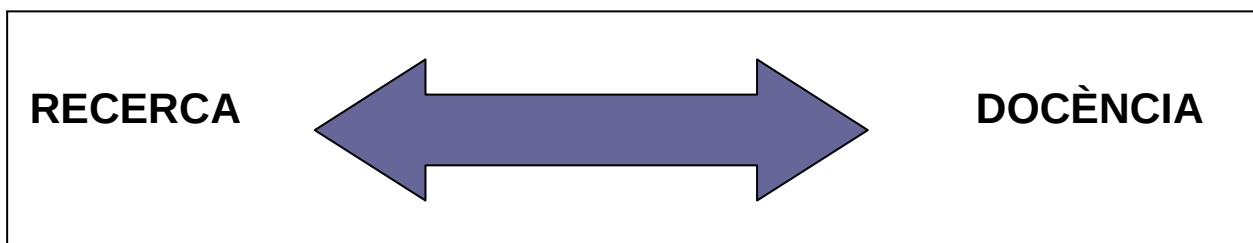
**LA PRÀCTICA INVESTIGADORA EN L'ENSENYAMENT PER RECREAR EL
CONEIXEMENT**

Per entendre millor el concepte de recerca o investigació formativa ens fixarem amb algunes denominacions que els autors li han assignat: “l'ensenyament a través de la investigació” i “docència investigadora” (Parra Moreno, 2004)

La primera expressió destaca la idea de **la recerca com una tècnica didàctica** mentre que la segona sembla referir-se més a una **característica de la docència** o a un **estil docent** (que fomenta l'aprenentatge autònom, la curiositat i el rigor intel·lectual).

Sigui com sigui, ambdues expressions comparteixen un mateix denominador que és la seva **funció o finalitat pedagògica**. La recerca formativa té una **finalitat pedagògica: millorar el processos d'ensenyament-aprenentatge** contemplats en el currículum de cada àrea **en base al treball científic de l'estudiantat**.

Aborda, per tant, la relació **docència-investigació** i ens situa de ple en el cap de les estratègies d'ensenyament-aprenentatge que s'utilitzen a la universitat i que han demostrat certa efectivitat.

La recerca formativa: la relació entre investigació i docència

Així compresa, la investigació formativa com a pràctica pedagògica, es pot fonamentar en diverses propostes filosòfiques contemporànies, tals com el “pensament complex” d'Edgar Morin, l'Aprenentatge “significatiu” d'Ausubel i la “ Pedagogia de l'autonomia” de Paulo Freire. Els seus propòsits van més enllà dels objectius docents immediats i tendeixen a assolir la formació de **competències cognitives i metodològiques que serveixin per a l'aprenentatge permanent i per a facilitar i potenciar aprenentatges futurs**.

Tal i com afirma Hernández (2003: 122):

“La investigació formativa és fonamental per a la formació per a la investigació i per a la formació de professionals amb pensament crític, amb capacitat per a l'aprenentatge permanent, per a la cerca de problemes no resolts i per plantejar solucions en la seva tasca quotidiana, característiques del tipus de professionals que requereix el país”.

2- ACCEPCIONS DE LA RECERCA FORMATIVA

La revisió de la literatura sobre recerca formativa ens porta a dues grans accepcions del terme, íntimament lligades a la seva aplicació en la docència universitària i a la millora dels aprenentatges de l'alumnat:

- 1- La recerca formativa, un **mitjà de formació en i per a la investigació**
- 2- La recerca formativa, una eina **per a la transformació en l'acció o la pràctica docent**

2.1. LA INVESTIGACIÓ FORMATIVA: UN MITJÀ DE FORMACIÓ EN I PER A LA INVESTIGACIÓ

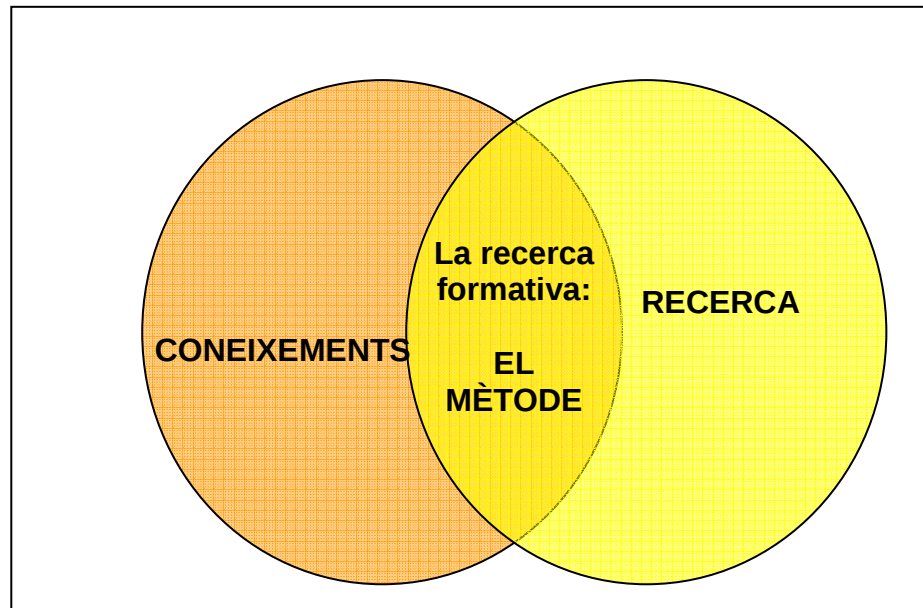
La investigació formativa constitueix **una estratègia pedagògica pel desenvolupament del currículum i per a la investigació.**

INVESTIGACIÓ FORMATIVA: FORMAR EN I APRENDRE INVESTIGANT

Pretén **familiaritzar amb la investigació (aprendre a investigar)** a través d'activitats pròpies de la investigació (**investigant, fent investigació**) sense que estiguin necessàriament involucrades en projectes de recerca: **dins un programa curricular específic.**

L'operativització de la investigació formativa es dona a través de la pràctica particular de cada docent desde la seva respectiva disciplina. I és precisament des d'aquesta praxis tan local com es "donen forma" a mètodes didàctics alternatius per portar-la a la pràctica.

D'aquesta manera **la investigació com a objecte de docència** deixa de ser un aprenentatge exclusivament des d'allò teòric-conceptual per ser assimilada des del treball pràctic-aplicat de les àrees curriculars.

La recerca formativa: els elements essencials

L'estudiantat assumeix la responsabilitat pel seu propi procés d'aprenentatge i va rebent i estructurant els seus coneixements en matèria d'investigació en una determinada branca del coneixement: és a dir, que es va capacitant en la metodologia de la investigació (un resultat necessari en tant que és una finalitat explícita en les assignatures metodològiques i col·lateral en les assignatures de contingut) mentre que paral·lelament aprèn i es prepara per a la vida professional (desenvolupament competencial).

En aquest sentit, la recerca formativa **transcendeix la funció merament docent** (transmetre i apropiar-se de continguts) per convertir-se en **una estratègia pedagògica de més abast** que segons Ciro (2004: 73-74) revesteix les següents característiques:

- **S'orienta a l'apropiació comprensiva** (o significativa) **de coneixements** ja elaborats (no necessàriament nous)
- Té una **intenció curricular**: millorar el processos d'ensenyament-aprenentatge contemplats en el currículum/pla docent de cada àrea. S'emmarca en un programa acadèmic formatiu i l'objecte de recerca pertany a una àrea ja establerta.
- Combina la **dimensió metodològica/investigadora** (subordinant-la) amb la **dimensió didàctica**.
- En termes de praxis, es tracta d'una **investigació dirigida per un professor** (com a part de la seva funció docent) i **protagonitzada** (els investigadors) **per alumnat en formació**.

La investigació formativa, considerada com una estratègia pedagògica pel desenvolupament curricular integra **3 dimensions**:

- a) **Les tècniques didàctiques**
- b) **L'estil docent**
- c) **La finalitat específica de**

a) Les tècniques didàctiques:

Les **aportacions de la investigació formativa a la didàctica** són múltiples. El seu desenvolupament requereix crear una “**cultura de la investigació**” dissenyant estratègies pedagògiques instrumentalitzades o auxiliades per la recerca: es tracta d'**ensenyar a través de la investigació, seguint els passos de la investigació**. I com es porta a terme això?

La **investigació formativa és una pràctica pedagògica** centrada en tres grans principis:

- **La pregunta i el dubte**: l'aprenentatge és el resultat de processos de **construcció del coneixement per part de l'alumnat, assumint un rol actiu d'autoaprenent i autogestor del mateix**. A partir de situacions problemàtiques inacabades, incompletes i no resoltes es deixa que l'alumnat acabi d'estructurar-les, activant els processos cognitius pertinents.

En els ensenyaments de Grau totes les oportunitats per elaborar projectes (en un sentit ampli) són fantàstiques per fer recerca formativa: idear hipòtesis, dissenyar processos, recopilar informació, processar dades, discutir, argumentar, interpretar, inferir i defensar resultats... són objectius operatius clau per dissenyar propostes en aquest sentit, mètodes no expositius d'ensenyament-aprenentatge via investigació.

La investigació formativa aporta elements didàctics fonamentals per desenvolupar un **aprenentatge significatiu i per descobriment o construcció (organització) del coneixement**.

- **La no directivitat**: la recerca formativa requereix una forma de relacionar-se amb l'estudiantat com a mediador, com a facilitador de l'aprenentatge, com a orientador i guia expert, respectant els diferents punts de vista que sorgeixen del treball. D'aquesta manera, s'afavoreix **l'aprenentatge autònom**, però orientat, apte pel desenvolupament de competències pel rastreig bibliogràfic, de revisió de situacions semblants, de classificació, d'anàlisi de la informació, i de proposta de solucions.

- **La docència inductiva, amb interacció entre l'entorn, la comunitat educativa i el currículum.**

El concepte mateix de problema d'investigació, entès com un nucli temàtic complex d'indagació necessàriament articulat amb d'altres, permet múltiples aproximacions (interdisciplinarietat), el diàleg de sabers sobre l'objecte d'ensenyament per a la seva comprensió integral.

“La investigació formativa és l'orientació cap a la investigació de totes i cadascuna de les activitats curriculars dels programes, que incideix en la selecció del pla d'estudis, en el disseny de les àrees temàtiques, les assignatures, els programes i materials de suport, les activitats acadèmiques extra-aules, les pràctiques i els processos d'avaluació”

(Anzola-Morales, 2005, 72)

L'objectiu de projecció social de l'educació superior és una oportunitat rica en possibilitats per fer investigació formativa. El treball directe amb la comunitat, els contextos reals de pràctiques, els entorns professionals són propicis per portar a terme **diagnòstics inicials** i **avaluacions finals** sobre programes o propostes d'intervenció. En ambdues activitats hi ha implícita la recerca, no tant com a investigació en sí mateixa, sinó com a activitat formativa per lligar-la a la docència i a la projecció social.

b) L'estil docent

La recerca formativa exigeix que el professorat adopti una postura concreta enfront l'objecte d'ensenyament i enfront l'alumnat.

Respecte al primer, suposa assumir el caràcter **dinàmic i progressiu del coneixement**, la seva **complexitat** i la seva **contingència**. La investigació formativa no és només un mer mecanisme científic-empíric formador, una eina pedagògica en la formació acadèmica i professional. És un **espai de reflexió epistemològica** i entén el **procés d'aprenentatge com un procés de construcció de coneixement** (assimilable a un procés de recerca pròpiament dit).

Un acercamiento al modelo del investigador proporciona al docente y al estudiante la oportunidad de seguir el proceso de descubrimiento y por lo tanto de aprender de manera más progresiva y lógica. No se trata de partir de cero y volver a descubrir lo ya instituido, se refiere más bien a la reconstrucción, organización y reflexión crítica a partir de los problemas

mismos que generaron la producción del conocimiento. En este sentido se establece la diferencia fundamental entre los modelos que se pretenden constructivistas y los que se inscriben en la línea del aprendizaje significativo. El énfasis debe estar más en la comprensión del problema y los diversos caminos de solución que se adoptaron, que en la creación de toda la ciencia, o en el aprendizaje de las soluciones dadas y su repetición mecánica. (Restrepo, 2003, 12)

Per fer possible aquest repte s'imposa una docència ben oposada als mètodes expositius o per recepció, més centrats en els docents i que mostren els continguts com a quelcom tancat, acabat, simplificador i estàtic. S'imposa un estil docent respectuós de les posicions de l'alumnat, sobretot de les posicions divergents, amb capacitat per dinamitzar grups i coneixedor de les potencialitats i estils cognitius de l'alumnat. Algunes de les bones pràctiques per fer-ho efectiu són les **devolucions orientades en clau d'avaluació formativa autèntica que obliga a refer, refinat, comparar, reconstruir des d'una dialèctica metòdica i amb evidències de prova i argumentació.**

Finalment, la recerca formativa també és un tema vocacional, doncs parteix de la base que el professorat reconeix les potencialitats cognitives de l'estudiantat, la seva aportació a la ciència i l'estímul i motivació per què assumeixin amb responsabilitat la funció de ser ells mateixos els protagonistes del seu propi aprenentatge.

c) La finalitat específica de formació

La recerca formativa ha d'ajudar que l'alumnat adquireixi un conjunt d'actituds, habilitats i competències suficients per fer-se seu els coneixements teòrics, pràctics i tècnics necessaris per l'exercici qualificat d'una activitat professional o acadèmica (Parra Moreno, 2004:73). **S'orienta a la formació acadèmica i professional en base al treball científic de l'alumnat.**

Per què una persona tingui capacitat de produir coneixements, aplicar-los en la seva tasca professional i d'aprendre permanentment es requereix tenir capacitats per a la investigació. Es tracta de la "competència tècnica intel·lectual" (Hernández, 2003: 191) cada vegada més important en la dinàmica de les professions i l'exercici professionalitzador de les mateixes.

En l'actualitat, associades precisament a aquesta exigència de fer front col·lectivament als problemes i proposar permanentment noves perspectives (l'emprenedoria social és un valor d'alt impacte i rellevància en aquests moments de crisi), destaquem les següents

competències o metaobjectius d'aprenentatge (Restrepo, 2003) que la recerca formativa permet fomentar en l'alumnat com a necessàries pel seu desenvolupament professional:

a) **Competències cognitives** referides a **processos mentals complexes**: l'establiment d'un pensament racional i crític; la lògica de la comprovació teòrica o pràctica del coneixement científic; l'habilitat per induir, deduir, interpretar, analitzar i establir síntesis.

b) **Habilitats bàsiques**: processos observacionals; capacitats de cercar, seleccionar i sistematitzar informació; habilitat per integrar el coneixement i transferir l'aprenentatge, que l'aprenentatge metodològic serveixi per l'aprenentatge present i potenciï aprenentatges futurs, essent fonamentals les habilitats d'adaptabilitat i interdisciplinarietat

c) **Actituds**: la valoració positiva de la curiositat, l'actitud reflexiva, el treball en equip. Els nous professionals participaran en organitzacions basades en el treball en equip i en la innovació permanent, el quals requereixen iniciativa, lideratge, capacitat de persuasió, compromís amb la tasca col·lectivament assumida i una gran flexibilitat per afrontar noves situacions, i contribuir imaginativament i eficaçment a la solució de les necessitats socials.

Aquestes competències han de formar-se en contextos pedagògics que facilitin, precisament, una relació activa i constructiva (i no passiva i repetitiva) amb el coneixement. I això és el que busca la investigació formativa: permet que els involucrats aprenguin els uns dels altres, siguin investigadors de la seva pròpia pràctica.

“Plantejar i resoldre comprensivament problemes i treballar en grup i discutir sortides cooperant solidàriament i mantenint el respecte a la paraula, la idea de convertir l'aula en un espai on es viu cabalment l'aventura del coneixement” (Hernández, 2003:188).

2.2- LA INVESTIGACIÓ FORMATIVA: UNA EINA PER A LA TRANSFORMACIÓ EN L'ACCIÓ O LA PRÀCTICA

La investigació formativa també vol dir donar forma, des d'un procés investigador, a la qualitat, l'efectivitat i la pertinença d'una pràctica professional. Per tant, estem davant un segon significat important de la recerca formativa que passa per considerar-la una **eina per a la millora de la pràctica i el desenvolupament professional del docent**.

LA INVESTIGACIÓ FORMATIVA: INVESTIGAR EN I DES DE LA PRÀCTICA DOCENT CAP A LA CULTURA DE L'AVALUACIÓ PERMANENT

És una **pràctica acadèmica** que permet **actualitzar permanentment el professorat, contextualitzar i adaptar la seva pràctica pedagògica, deconstruint-la, criticant-la, assajant alternatives i validant-les per millorar aquesta pràctica i afavorir així un millor aprenentatge de l'alumnat. El procés d'ensenyament és objecte de reflexió sistemàtica per part del docent**, sobre la base de la teoria i l'experiència pedagògica, i entenent que aquesta és l'essència de la seva actualització permanent.

“El procés d'apropiació del coneixement que requereix actualització permanent del docent i el d'exploració sistemàtica de la pràctica pedagògica que realitza per qualificar la seva tasca educativa són també investigació formativa” (Anzola-Morales, 2005, 70)

Aquesta metodologia es converteix en un procés de formació permanent, de recerca centrada en la pròpia pràctica que genera coneixement (saber i saber fer) local, subjectivament nou, orientat al saber fer professional per millorar, per ajustar els programes, la docència i la praxis professional.

Per tant, la recerca formativa és una pràctica investigadora en i des de l'aula, que té en compte les creences, les intuïcions i unes competències de recerca menys sistemàtiques i sense pretensió d'aconseguir resultats científics. És una manera de **donar vida al paper social de la recerca**, promoure **l'articulació de l'activitat científica amb l'activitat professional**, evidenciar la responsabilitat social del treball investigador que més que mai té una exigència ètica.

En l'àmbit educatiu aquesta idea de vincular recerca i acció troba els seus antecedents amb la investigació-acció-educativa dels treballs de Stenhouse (1975) i Elliot a Gran Bretanya a la dècada del 70 del segle passat, passant per “l'ensenyament-reflexiu” de Schön (1983,1995), fins al concepte d'investigació formativa de Walker (1992) i la “recerca d'aula” d'Angelo i Cross (1993).

3- BONES PRÀCTIQUES DE RECERCA FORMATIVA

A la Universitat ja es compta amb innumbrables **experiències i espais d'investigació formativa** (Cortés- Nieto J. del P. *et al.*, 2008) tan diversos per incorporar-se als plans docents com:

- **l'anàlisi d'articles de revistes científiques** amb un esquema sobre el procés de recerca que s'ha seguit
- **seminaris d'investigació sobre temes específics** que afavoreixen l'aprenentatge per descobriment i la discussió argumentativa
- **tallers o workshops** que impliquin exercicis de disseny d'avantprojectes de recerca: es pretén que l'alumnat plantegi un procés de recerca, a fi de familiaritzar-se amb la lògica, sistematicitat i rigor que exigeix la recerca, i amb els seus components conceptuals i metodològics.
- **La vinculació de l'alumnat a projectes d'investigació** vinculats a les assignatures que estiguin cursant.
- **L'elaboració de la tècnica del portafolis per sistematitzar l'aprenentatge i avaluar-lo en base al treball realitzat per l'alumnat i les seves habilitats.** El portafolis és una oportunitat de fer investigació formativa al voltant de la pràctica avaluativa, des d'un nou enfocament: l'avaluació basada en execucions (performance based assessment) (Mateo, 2006). L'avaluació d'execució requereix que els estudiants, en un moment determinat, demostrin, construeixin, desenvolupin un producte o solució a partir d'unes condicions definides i estàndards (Rodríguez, 2000).
- **el TFG com una** oportunitat per aprendre a formular problemes i projectes, a idear hipòtesi, a dissenyar la seva pròpia metodologia, a recopilar informació, a processar dades, a argumentar i presentar resultats.

Tots són excel·lents exercicis de recerca formativa. Entre els beneficis adquirits arrel del mateixos destaquem el desenvolupament de **competències específiques definides als graus** (la formació en metodologia de la investigació, el desenvolupament de tècniques de redacció i escriptura argumentativa); **competències de tipus transversal** (capacitats crítiques i analítiques, la sensibilització social, l'enfortiment de la tolerància davant opinions diferents i la crítica i el desenvolupament del treball en equip) i **competències per la transferència del coneixement adquirit** (la publicació dels resultats de les investigacions en revistes nacionals i en revistes indexades; l'assistència i participació en trobades

d'investigació interns, locals i nacionals, així com el suport institucional per a cursar estudis de postgrau i doctorat).

En la resta d'etapes educatives, entre les tècniques més importants que es reconeixen per fer operativa la investigació formativa destaquem:

- l'ús del currículum com a objecte de pràctiques dirigides o miniprojectes
- el mètode de l'ABP, l'aprenentatge basat en problemes. L'estructura dels models de solució segueix la lògica de la investigació científica: delimitació del problema, hipòtesis de solució, anàlisi de la informació per validar la hipòtesi, validació teòrica, pràctica o per evidència de la hipòtesi.
- el mètode de l'ABI
- el mètode de projectes
- treball interdisciplinari que entén la recerca com una manera d'enriquir la tasca docent

Aquestes aplicacions no esgoten les possibilitats de la recerca formativa. En la seva majoria són models de solució de problemes que es basen en el mètode científic.

BIBLIOGRAFIA

Anzola-Morales Olga Lucia (2005). La investigación Formativa en los procesos de Investigación asumidos por la Universidad. *Reflexiones*. 68 a la 73.

Cortés-Nieto Johanna del Pilar, Londoño-Toro Beatriz, Luna-de Aliaga Beatriz Eugenia, Palacios- Sanabria María Teresa y Torres-Villareal María Lucia (2008). Investigación Formativa y nuevas propuestas pedagógicas en las Facultades de Derecho. Caso: Facultad de Jurisprudencia de la Universidad del Rosario. *Studiositas*, 3(1), 28 a la 33.

Hernández, C. A. (2003). Investigación e investigación formativa. *Nómaditas*, num. 18, pp. 183-193

Mateo, J. (2006). Claves para el diseño de un nuevo marco conceptual para la medición y evaluación educativas. *Revista de Investigación Educativa*, 24 (1), 165-186.

Parra Moreno, C. (2004). Apuntes sobre la investigación formativa. *Educación y Educadores*. Vol. 7, 57-78.

Restrepo G. B (2003). Conceptos y aplicaciones de la Investigación Formativa y criterios para evaluar la investigación científica en sentido estricto. Bogotá: CNA.